

Lao-ce
Tao te king
Az Út és az Erény könyve

Függelékben
A kuotieni lelet

Kairosz Kiadó

Fordította
és az utószót írta
Kulcsár F. Imre

Fedélterv
Kissík Fényírdája

Tipográfia, nyomdai előkészítés
Kemény András

A kiadásért felel
a Kairosz Kiadó ügyvezetője

Nyomta és kötötte:
Akadémiai nyomda Kft. Martonvásár
Felelős vezető: Reisenleitner Lajos

© Hungarian translation
Kulcsár F. Imre, 2001

ISBN 963 9302 60 0

Első rész

I

Az Út, ha mondja szó:

nem az örök Út.

A név, ha mondható:

nem az örök név.

Ha neve nincs:

kezdeté Égnek, Földnek;

ha neve van:

anyja a létezőknek.

Aki vágytalan,

látja a csodát;

a vágy

látja burkolatát.

Egy a gyökér,

csak más a szó.

Együtt:

mélység, titok.

Kapu –

homályba nyitó.

2

Tudod a szépet –
megvan a rút.

Tudod a jót –
megvan a rossz.

Van és nincs egymást kibontja,
nehéz és könnyű egymást alkotja,
hosszú, rövid egymásnak latja.

Magas és mély egymást mutatja,
hang és zene egymást befonja,
előbbi. későbbi egy mást adja.

A bölcs:

tett nélkül cselekszik,
szavak nélkül tanít;
a dolgok előlépnek,
ő nem vonakodik.

Meg nem tart,
meg nem ragad,
nem félt –
s minden vele marad.

3

Ne engedd kiválni a kiválóakat,
s nem civődik a nép;
ne gyűjts kincshalmokat,
s nem rabol a nép;
ne fitogtasd javaidat,
s nem forrong a nép.

A bölcs uralom:
lelohasztja vágyaikat,
megtölti hasukat;
gyengíti akaratukat,
erősíti csontjaikat.

A nép maradjon tudatlan, vágytalan,
s az okosok ne sűröjjenek.

A bölcs nem cselekszik,
így uralma: rend.

4

Az Út üres, de nem fogy soha.

Mély,

mindenek atyja.

Az éleket tompítja,

a csomót megoldja,

a fényt fakítja,

por, s le hull a porba.

Titok, ó,

s milyen való!

Nem tudom, kinek szülötte,

ős,

az Ősnek őse.

5

Az Ég és Föld érdes,
nem emberi;
a dolgok szalmakutyák neki.
A bölcs érdes,
nem emberi;
az emberek szalmakutyák neki.
Az Ég és Föld tere
mint a fujtató:
üres, de nem apad;
mozog, nem lohad.
A sok szó
mire való?
A mérték a jó.

6

Örök a völgy öle:

asszony, homály

Kapuja:

Ég s Föld gyökere.

Jelenvaló,

sosem-fogyó.

7

Az Ég és Föld nem-múló.

Nem magáért van,

azért nem-múló.

A bölcs:

háttérben áll,

s elöl jár;

kívül marad,

s belül áll.

Magára nem gondol,

s mindent megtalál.

8

A legjobb:

akár a víz.

Szolgál s mélybe száll,
mint az Út.

Lakni a Föld jó,
szeretni a szív jó,

adni a jóság jó,
szólni az igazság jó;

kormányozni a rend jó,
dolgozni a jártasság jó,
tenni időben jó.

Nem veszít,

aki nem civakodó.

9

A teli kicsordul,
az él kicsorbul.

Arany, drágakő,
őrizni ki tudja?

Rang, gőg
vesztetet okozza.

Végezd munkád,
majd vonulj magadba:
ez az Ég Útja.

10

Életed-erőd összefonod:

egy leszel.

Leheleted gyöngére fogod:

gyermek leszel.

Mélységes tükröd megtisztítod:

bölcs leszel.

Néped jósággal kormányozod:

nyugalmas leszel.

Az Ég kapuit nyitod, zárod:

asszony leszel.

A mindent megérted,

a mindent látod:

nem-tudó leszel.

Életre hívni és táplálni,

életre hívni, nem birtokolni,

tenni, nem megmarkolni,

engedni, nem uralkodni:

ez a mély ERÉNY.

11

Harminc küllő a kerékagy körül,
belül üresség:
így jó a kerék.
Agyagból az edény,
belül üresség:
így jó az edény.
Ajtót, ablakot vágnak a falban,
(ürességet):
így jó a ház.
A dolog használható,
az üresség hasznot-adó.

12

Az öt szín
vakítja szemed,
az öt hang
tompítja füled,
az öt íz
megrontja ínyed,
verseny, vadászat
zaklatja szíved,
a ritka kincs
terheli életed.
A bölcs
a bensőre ad,
nem a szemét legelteti.
Nem azt:
ezt teszi.

13

Siker, kudarc:
egyként rettegés;
dicsőség, bukás:
egyként csapás.

Miért?

A siker megaláz:
elnyerni rettegés,
elveszteni csapás.

Veszít,

aki nem gondol magával;
nem veszít,
aki nem gondol magával.

Aki a birodalomra figyel, nem magára,
arra kell bízni a birodalmat;
aki a birodalomra ügyel, nem magára,
arra kell hagyni a birodalmat.

14

Nézem, nem látom,
neve: simuló;
hallgatom, nem hallom,
neve: illanó;
megfognám, nem tudom,
neve: finom.

E három *nem*:

egy titok.

Kívül nem világos,
belül nem sötét,
formátlan forma,
testtelen kép.

A nemlétbe lép.

Nézem, hiába:

arca nincsen,
teste nincsen –
árnyak árnya.

Ős ÚT vezessen

a jelenbe át;
a kezdetet tudd,
az ÚT fonalát.

15

Az őskor mesterei
finomak voltak, mélyre hatoltak;
rejtőzők,
megfoghatatlanok.

Leírom őket úgy-ahogy:
mint a téli folyón árkelűk, megfontoltak;
mint a szomszédoktól rettegők, óvatosak;
mint a vendég, illedelmesek;
mint az olvadó jég, engedelmesek;
mint a rönk, egyszerűek;
mint a völgy, tágasak;
mint az örvény, homályosak.

Ha nyugszik az örvény:
tisztul lassan;
ha mozdul a nyugvó:
éled lassan.

Aki az Úton jár,
megtelni nem kíván.
A réginél megáll,
nem vágyik új után.

16

Az üresség mélyére érek,
a nagy nyugalmat őrzöm.

A dolgok előlépnek,
s látom, amint visszatérnek.

A dolog mind-mind virul,
s a gyökérbe tér meg.

Ez a nyugalom:
elfogadni a sorsot.

A sorsot elfogadni: maradandóság,
a maradandót tudni: világosság.

Aki nem tudja,
vesztébe rohan;

aki tudja,
mindent átfogó.

Aki mindent átfogó: igazságos,
aki igazságos: uralkodó.

Az uralkodó az Égé,
az Ég az Úté.

aki az Úton jár,
örökkévaló.

Teste a halálé,
ő nem-haló.

17

A nagy uralkodókról
a nép alig tudta, hogy vannak.
Utódaikat tisztelte, szerette,
azokéit rettegte,
majd megvetette.
Ha nem bízik,
nem bíznak benne.
Ha szavai megfontoltak,
munkája teljes,
dolga sikeres.
A nép egyre mondja:
minden természetes.

18

A nagy Urat odahagyják:

megjelenik a jogosság, jóság.

Megszületik a tudás:

megjelenik a képmutatás.

A rokonok közt viszály támad:

megjelenik a gyermeki alázat.

Bajban az ország:

megjelennek a hű miniszterek.

19

Hagyjátok az okosságot,
s a nép jóléte százszoros lesz.
Hagyjátok a jóságot, jogosságot,
s visszatér a gyermeki szeretet.
Hagyjátok a mesterkedést,
s tolvaj, rabló nem fenyeget.
E három csak külszín,
nem elég.
Legyen mérték mindenkinek
a nyíltság,
az egyszerűség –
a vágy helyett,
önzés helyett.

20

Hagyd a tudást,
s múlik a gond
"Igen", és "úgy van":
van-e különbség?
Jó és rossz:
van-e különbség?
Amit mindenki fél,
félteni kell? –
Ó, zűrzavar,
örvény végtelen!
Az emberek boldogok
mint a Nagy Áldozaton,
mint tavasz-ünnepen.
Csak én vagyok, mint újszülött,
jeltelen.
Mindenki gazdag,
én nincstelen.
Ténfergő jöttment,
helyem nem lelem.
Tétova,
zavart a szívem.
Az emberek fénylenek,
homályos én vagyok.
Az emberek éberek,
mihaszna én vagyok.
Az emberek tevékenyek,
tétlen én vagytok.
Hánykódó hullám,
kósza szél:
én vagyok más csupán.
De gyámolít
tápláló Anyám.

21

A nagy ERÉNY
az ÚTON jár.

Az ÚT:

ködös homály.

Homály és köd,

benne: képek;

köd és homály,

benne: dolgok.

Sötét, mély,

benne: csírák.

Csírája: igazság,

benne: bizonyosság.

Őskortól máig

megvan neve,

benne a forrás:

mindennek kezdete.

Mindennek kezdetét holnap látom?

Önmagából.

22

Részből lesz egész,
teli üresből;
új a régeből,
sok a kevésből.

A sok pedig
összezavarodik.

A bölcs az Egyet őrzi,
s a sokaság mértéke lesz.

Homályba vonul,
ezért fénylik elő;
nem hivalkodik,
ezért hívják elő;
nem dicsekszik,
ezért dicsérik;
nem áll az élre,
ezért követik.

Nem harcol, ezért
le nem győzhetik.

A régiek mondták:
az egész részből lesz.

Üres szó ez?

A teljesség visszahajol
a kezdethez.

23

A természet kevészavú.

A forgószelel

nem tart egész reggel,

a vihar

nem tart egész nap.

Honnan ered?

Az Égből, a Földből.

Ég és Föld nem alkot maradandót,

az ember sem.

Aki az Úton jár,

az Úttal egy;

aki az ERÉNYT bírja,

az ERÉNNYEL egy.

Aki az Útról letér,

romlásba megy.

Ha az Úttal egy,

az ÚT vezeti;

Ha az ERÉNNYEL egy,

az ERÉNY átöleli.

A tévelygés:

romlásba viszi.

Ha nem bízik,

senki nem követi.

24

Aki ágaskodik, nem áll szilárdan;
aki nagyokat lép, nem jut messze.

A fényeskedő
nem jut a fénybe,
a dicsekvő
nem jut dicsőségre;
a nagyravágyót
nem veszik észre,
a hivalkodót
nem hívják élre.

Az Úthoz mérve:
hiú fölösleg,
méltó a megvetésre.
Nem erre visz
az ÚT ösvénye.

25

Valami:

gomolygó teljesség,
előbb volt, mint Föld és Ég.

Néma, nem változó,

jelenvaló,

nem-fogyó.

Mindenek Anyjának mondható.

Nevét nem tudom,

Útnak mondom,

így mondom: *nagy*.

Nagy, messze érő,

messze érő, távolba tűnő,

távolba tűnő:

visszatérő.

Az ÚT nagy,

az Ég nagy,

a Föld nagy,

a király is nagy.

Négy nagy van a világon,

egyik: a király.

Az ember törvénye a Föld,

a Föld törvénye az Ég,

az Ég törvénye az ÚT,

az ÚT törvénye: önmaga.

26

A nehéz: a könnyű alapja,
a nyugalom: a mozgás ura.
A bölcs, ha naphosszat vándorol,
terhét nem hagyja.
Bármily csodás tájat lát,
őrzi nyugalját.
Az uralkodó
könnyelműségre ne adja magát.
Ha könnyelmű:
elveszti alapját,
ha kapkod:
elveszti uralmát.

A jó vándor nyoma nem látható,
a jó szónok szava tiszta szó,
szárroló nélkül számol
a jó számoló.

Aki kapuját jól zárja,
retesz nélkül zárja –
mégsem nyitja senki;
aki jó kötést köt,
kötél nélkül köti –
mégsem oldja senki.

A bölcs:
az emberek segítője,
nem fordul el senkitől;
a dolgok segítője,
nem fordul el semmitől.

Ez a mély világosság.

A jó a rossznak mestere,
a rossz a jónak eszköze.

Aki nem tiszteli mesterét,
nem becsüli eszközét,
legyen bár tudós, tévúton tántorog.
Ez a nagy titok.

28

Aki a férfiasságot ismeri,
nőiségét mégis őrzi,
hegyi patak a világon.
Hegyi patak a világom:
nem hagyja el az örök ERÉNY,
a gyermekségbe visszatér.
Aki a fényességet ismeri,
sötétségét mégis őrzi,
péllda a világon.
Péllda a világon:
nem veti el az örök ERÉNY,
a határtalanba visszatér.
Aki a dicsőséget ismeri,
rejtettségét mégis őrzi,
völgy a világon.
Völgy a világon:
táplálja az örök ERÉNY,
az egyszerűségbe visszatér.
A rönköt felaprítják:
szerszám lesz.
A bölcs használja:
vezető lesz.
A nagy uralom
keveset tesz.

29

Aki a világot megragadná,
jól tudom: célhoz nem ér.

A világ áldozati edény,
érinthetetlen.

Aki megérinti: összetöri,
aki megragadja: elveszíti.

A létezők:

elöl járnak vagy hátul haladnak,
erősek vagy gyengék maradnak,
meleget vagy hideget fűjnek,
emelkednek vagy lehullnak.

A bölcs:

kerüli a mértéktelent,
kerüli a túlzást,
kerüli a felesleget.

30

Aki az Úton járva szolgálja urát,
nem erővel tart rendet.

Tudja:

az erő ellene fordulhat.

Tüskebokor terem a hadsereg nyomán,
éhínség jár a háború után.

A jó vezér, ha győz: megáll,
nem hódít mindenáron.

Győz, nem dicsekszik;

győz, nem büszkélkedik;

győz, nem kevélykedik.

Győz, ha nem tehet mást –

győz, nem hatalmaskodik.

A dolgok virulnak,

s elhervadnak.

Az erőszak:

út az ÚT ellenében.

Aki az Úttal szembeszáll,
utoléri a halál.

A legszebb fegyver is bajhozó:
mindenki gyűlöli.

Az Úton járó
kerüli.

A nemes lelkű
otthon a bal oldalt tiszteli,
hadban a jobb oldalt tiszteli.

A fegyver bajhozó,
nem a nemes lelkű eszköze;
ha másként nem tehet,
akkor él vele.

Béke, nyugalom
a legfőbb neki.

Ha győz, nem örömmel.

Aki örömmel győz,
az emberölésnek örül.

Aki az emberölésnek örül,
célját nem éri el.

Szerencsében a bal oldalt tisztelik,
gyászban a jobb oldalt tisztelik:

az alvezér bal oldalon,
a fővezér jobb oldalon.

Diadalmenet:

gyászmenet.

Én a megölteket gyászolom.

A győzelem:

könny,
fájdalom.

Az Út örök, névtelen;
egyszerű,
de ereje végtelen.
Ha megőriznék fejedelmek, királyok.
meghódolnának a világok.
Ég, Föld összefonódna,
édes harmat hullna,
a nép
magától békében volna.
A rend-faragás:
név,
határ.
Határ:
tudni kell megállni,
nyugtot találni
Az Út,
mint az óceán
oda minden visszatalál.

33

Aki másokat ismer, tudós,

aki magát ismeri: bölcs.

Aki másokat legyőz, hatalmas,

aki magát legyőzi: erős.

Aki elégedett: gazdag,

aki előretör, kemény,

aki megáll: szilárd.

Aki maradandó: él –

nem lát halált.

A nagy ÚT árad –
balra folyik,
jobbra folyik.
Minden belőle ered,
s ő mindent gyámolít.
Táplál, ruház,
nem hatalmaskodik.
Ápol, ad,
s rejtve marad.
Vágya nincs,
ezért kicsiny;
mindent befogad,
ezért nagy.
Éppígy a bölcs:
nem tesz nagyot,
úgy alkot nagyot.

35

Ha a nagy Mintát megőrzik,
a világ visszatér.

Visszatér,

bántódás nem éri:

nyugalomban, békében él.

Megpihen az idegen utazó:

milyen csábító az ételillat, az ének!

Ám nincs íze az ÚT ízének.

Ránézünk: kicsiny, nem látható;

hallgatjuk: halk, nem hallható –

de használhatjuk:

nem-fogyó.

36

Hogy egybefogjuk:
elengedni,

hoggy gyöngítsük:
erősíteni.

Hogy bevégezzük:
elkezdeni,

hoggy megtaláljuk:
elveszteni.

Ez a rejtőző fény.

A lány legyőzi a keménységet,

a gyöngy legyőzi az erőset.

A hal ne hagyja el a víz mélyeit,

a nép ne lássa az ország fegyvereit.

37

Az örök Út nem tevékeny,
elvéhez mindent tétlen.
Ha megőrzik fejedelmek, királyok,
minden él békességben.
Nem kapkodnak, nem sűrögnek,
az egyszerűség megvédi őket.
Az egyszerűség vágytalan,
a vágytalanság nyugalmat ad.
És rend van az Ég alatt.

Második rész

A nagy ERÉNY nem tudja ERÉNYét,
ezért ERÉNY.

A kis ERÉNY keresi ERÉNYét,
ezért nem ERÉNY.

A nagy ERÉNY
cél nélkül,
tett nélkül cselekszik;
a nagy jóság
cél nélkül,
tettel cselekszik.

Az igazságosság célért,
tettel cselekszik;
a szertartásosság cselekszik,
s ha nem viszonzózzák,
feltűri ujját,
úgy kényszerít.

Jól mondják:
ha elvész az ÚT – itt az ERÉNY,
ha elvész az ERÉNY – itt a jóság,
ha elvész a jóság – itt az igazságosság,
ha elvész az igazságosság:
itt a szertartásosság.

A szertartásosság:
a hit, a tisztesség külszíne,
a zűrzavar kezdete.
Az előre-tudás az ÚT meddő virága,
a tévelygés kezdete.

Ezért a bölcs:
a szilárdra ügyel, nem a ruhára;
a magra,
nem a virágra.
Nem azt:
ezt teszi.

Egységben egy lett ősidőkben:

az Ég,

hogy tiszta legyen általa;

a Föld,

hogy szilárd legyen általa;

a szellemek,

hogy erejük legyen általa;

a völgy,

hogy virágzó legyen általa;

a király,

hogy uralkodjék általa.

Tisztaság nélkül

az Ég beszakadna;

szilárdság nélkül

a Föld megremegne;

hatalom nélkül

a szellem erőtlen lenne;

virágzás nélkül

a völgy kopár lenne;

méltóság nélkül

a trón megrendülne.

Alázat az erős hatalma,

alacsony a magas alapja.

Az uralkodó neve:

"méltatlan", "özvegy", "árva".

Igen,

hisz: alacsony a magas alapja.

A nagy dicsőség

nem dicső.

Ne légy, mint jáde, ékes;

légy szürke, mint a kő.

Visszatérés az ÚT irányába,
gyöngesség az ÚT erejére.
Minden dolog a létből ered,
a lét a nemlétből ered.

41

Ha kiváló ember hall az Úttól
követi;
ha köznapis ember hall az Útról,
hol követi,
hol elhagyja;
ha ostoba ember hall az Útról,
nevet rajta.

Ha az ostobák nem nevetnék,
Útnak nem nevezhetnék.

Régóta mondják:

a sima ÚT mintha göröngyös volna,
az egyenes ÚT mintha visszafordulna,
a világos ÚT mintha homályba hullna. –

A magas ERÉNY mély völgynek látszik,
a tisztaság fakónak látszik,
a tág ERÉNY szűknek látszik,
a szilárd ERÉNY gyöngének látszik,
a természetes kopottnak látszik. –

A hatalmas tér sarok nélkül való,
a hatalmas hang alig hallható,
a hatalmas edény lassan alakuló,
a hatalmas kép halványodó.

Az ÚT rejtőző, névtelen;
ajándékozó,
teljességet adó.

Az Út szüli az egyet,
az egy a kettőt,
a kettő a hármat,
a három a létezőket.

A létezők hátán a jin,
keblén a jang;
a lélekerő adja
összhangjukat.

Az emberek
mindennél jobban gyűlölik
az árvaságot, szegénységet,
elhagyatottságot.

Mégis:
a fejedelmek így nevezik magukat.

Gyakran van így:
aki veszít, nyer; aki nyer, veszít.

Így mondták a régiek,
én is így mondom:

aki erőszakos,
erőszakos halált hal.

Tanításom
erre alapozom.

43

A lány a világon
legyőzi a keménységet,
az üresség
átjárja a szilárdat.
Ez a nem-cselekvés.
A szótlanság tanítást,
a nem-cselekvés hatalmát
kevesen értik.

Hírnév vagy élet,
melyik becsesebb?
Élet vagy kincs,
melyik fontosabb?
Nyerni, veszteni,
melyik kínosabb?
Aki sokat halmoz,
sokat veszít;
aki sokat gyűjt,
sokat elszalaszt.
Ha az eleget tudja,
nem éri szégyen,
ha a határt tudja,
nem fenyegeti veszély.
A maradandóban él.

A tökéletes hiányosnak látszik,
de hasznossága nem-múló;
a teljes üresnek látszik,
de hasznossága nem-fogyó.
Az egyenes mintha görbe lenne,
az ügyes mintha ügyefogyott lenne,
az ékesszóló mintha dadogó lenne. –
A mozgás legyőzi a hideget,
a nyugalom legyőzi a meleget.
Tisztaság,
nyugalom
az Ég alatt rendet teremt.

46

Ha a világ követi az urat,
földet trágyáznak a versenylovak.
Ha a világ elhagyja az Urat,
mezon legelnek a harci lovak.
Nincs nagyobb bűn,
mint a vágnak engedni;
nagyobb nyűg,
mint határt nem ismerni;
nagyobb hiba,
mint szerzésre törekedni.
Aki az eléggel megelégszik,
elégedett tud lenni.

Nem kell az ajtón kilépned,
hogy az Ég Útját elérd;
nem kell az ablakon kinézned,
hogy a világot megértsd.

Minél messzebb jutsz,
annál kevesebbet tudsz.

A bölcs:

nem jár,
mégis megtalál;
nem néz,
mégis megnevez;
nem cselekszik,
s teljessé tesz.

Aki tanul,
naponta gyarapszik;
aki az Úton jár,
naponta fogyatkozik.
Apad, fogyatkozik –
a nem-cselekvésbe ér.
S nem-cselekvéssel
elvégez mindent.
A nem-cselekvés
elnyeri a világot,
a cselekvés
nem nyeri el.

A bölcsnek nincs örök szíve:

a nép szíve az ő szíve.

Jó a jókhoz,

jó a hamisakhoz,

mert az ERÉNY:

jóság.

Hisz a jóknak,

hisz a hamisaknak,

mert az ERÉNY:

bizalom.

A bölcs félénken él az Ég alatt,

szívét együgyűvé teszi.

Mindenkit gyermekévé fogad,

s a világ őt követi.

50

Kilépni az életbe:

belépni a halálba.

A testen

tizenhárom hely az életé,

tizenhárom a halálé.

Tizenhárom hely halálra ad:

miért?

Az életvágy miatt.

Mondják:

akiben egy az életerő,

orrszarvúval, tigrissel nem találkozik;

fegyvert nem visel, úgy hadakozik.

Orrszarvú szarva nem találja,

tigris karma nem találja,

fegyver éle nem találja.

Miért?

Nincs rajta halál-hely,

hol a halál megtalálja.

51

Az ÚT szül,
az ERÉNY táplál.
A dolgok alakot öltenek,
erejük kiteljesül.
A létezők
az Utat tisztelik,
az ERÉNYT becsülik.
Ez így természetes,
nem parancsra teszik.
Az ÚT szül,
az ERÉNY táplál.
Ápol, segít,
védelmez, óv,
nevel, kiteljesít.
Életre hívni és táplálni,
életre hívni, nem birtokolni,
tenni, nem megmarkolni,
engedni, nem uralkodni:
ez a mély ERÉNY

A világ kezdete:

a világ Anyja.

Aki az Anyát megtalálja,
gyermekait is megtalálta.

Ha az Anyához visszatalál,
nem győz felette a halál.

Aki ajtaját becsukja,
kapuját bezárja,
békére lel.

Aki ajtaját kinyitja,
kapuját kitárja,
életét herdálja el.

Aki a kicsit látja, bölcs;
aki lágyságát őrzi, erős.

Aki a fényt látja,
s belül megtalálja:
nem jut halálra.

53

Ha Úton járok,
arra vigyázok,
nehogy letérjek.
A nagy Út egyenes,
ám az emberek mellékösvényre térnek.
Palotáik ragyognak,
földjeik gazosak;
csűrjeik üresek,
ruháik ékesek.
Kardot viselnek,
ételben dúskálnak,
kincset gyűjtenek.
Erre mondják:
rablók tivornyája,
tolvajuk tanyája.
Az Út
nem erre vezet.

A jó palántát
ki nem gyomlálják;
amit jól megfognak,
el nem ragadjak –
örökkön áldoznak
fiak, unokák.

Ha ápolja magában,
ERÉNYE való
ha ápolja családjában,
ERÉNYE gazdagodó;
ha ápolja falujában,
ERÉNYE maradandó;
ha ápolja az országban,
ERÉNYE gyümölcs-hozó;
ha ápolja a világban,
ERÉNYE mindent átfogó

Mi az én: magamban látom,
mi a család: családomban látom,
mi a falu: falumban látom,
mi az ország: országomban látom,
mi a világ: a világban látom
Mi a világ,
honnan látom?
Önmagából.

55

Aki a teljes ERÉNYT bírja:
mint újszülött gyerek.
Darázs nem csípi, kígyó nem marja,
nem ragadja meg
vadállat karma.
Gyöngék a csontjai,
lágyak az izmai,
fogása mégis erős.
Nem ismeri férfi-nő egyesülését,
mégis föláll vesszeje,
oly hatalmas
magjának ereje.
Egész nap kiálthat,
nem lesz rekedt,
oly hatalmas az összhang ereje.
Az összhangot tudni: maradandóság,
a maradandót tudni: világosság.
Az erőt erőltetni:
erőszak.
A dolgok virulnak, s elhervadnak.
Az erőszak:
út az ÚT ellenében.
Aki az ÚTtal szembeszáll,
utoléri a halál.

Aki tud, nem beszél,
aki beszél, nem tud.

Az ajtót becsukni,
a kaput bezárni,
az éleket tompítani,
a csomót oldani,
a fényt fakítani,
porba hullani:

ez a mély azonosulás.

Bizalom nem érintheti,
elutasítás nem érintheti;
nyereség nem érintheti,
veszteség nem érintheti;
dicsőség nem érintheti,
gyalázat nem érintheti.
Minden hódol neki.

A béke követi a rendet,
a háború megtöri a rendet.
A nem-cselekvés elvégez mindent.
Honnan tudom?

Innen:

Ahol a szabályok gyarapodnak,
szegény az ország;
ahol fegyverek villognak,
felfordul az ország;
ahol mesterek ügyeskednek,
sok a fölösleges holmi;
ahol a törvények sokasodnak,
a nép megy rabolni.

Ezért mondja a bölcs:

nem cselekszem – megváltozik a nép,
nyugton vagyok – megjavul a nép,
nem sürgölődöm – gazdagodik a nép,
vágyam nincs – egyszerű a nép.

58

Közönyös az uralom:
boldog a nép,
magabiztos az uralom:
alattomos a nép.

Balsors, szerencse
egymásra lép.

Ki tudja a határt?

A görbe egyenes?

Igaz a hamis?

Az ember ösvénye
tévelygésbe visz.

A bölcs:

hegyes, de nem károsít;

éles, de nem sebesít;

egyes, de nem igazít;

fénylő, de nem vakít.

A kormányzásban,
az Ég szolgálatában
legfontosabb a tartalék.
A tartalékul időben kell gyűjteni.
Aki időben gyűjt,
ERÉNYE gazdag.
Ha ERÉNYE gazdag:
legyőzhetetlen;
ha legyőzhetetlen:
nincs határa;
ha nincs határa:
a birodalom övé.
Ha az Anya övé,
uralma megmarad.
Ez a mély gyökér, a biztos alap:
ÚT,
mely hosszú életet,
örök-létet ad.

Nagy ország vezetése:
mint apró halak megsütése.
Ha az uralom az Úton jár,
nincs hatalmak a szellemeknek.
Nincs hatalmuk –
nem ártanak az embereknek.
Éppígy a bölcs:
nem árt az embereknek.
Nem ártanak egymásnak;
az ERÉNYben eggyé válnak.

61

A nagy ország folyammeder:
mindent befogad.

Mint az asszony nyugalma:
győz, mert alul marad.

Ha a nagy ország a kicsi alá kerül,
egy lesz vele;

ha a kis ország a nagy alá kerül,
egy lesz vele.

A nagy ország egyesít és táplál,
a kis ország csatlakozik és szolgál.

Mindkettő java teljesül,
ha a nagy marad alul.

Az Út mindenek öre,
jók kincse,
rosszak védelmezője.
Hímes szavak
viszonzásra lelnek,
nemes tettek
figyelmet érdemelnek.
De én
a rossz embert sem vetem meg.
Mikor az Ég Fia trónra lép,
három miniszter elébe lép:
jáde jogart, díszszekeret adnak át.
Követnék inkább az Út nyomát!
Miért tisztelték a régiek az Utat?
Mert elmondhatták:
aki keresi, megleli,
a bűn bocsánatát elnyeri.
A világ ezért tiszteli.

63

Aki tett nélkül cselekszik,
sürgés nélkül munkálkodik:
a fanyart ízesnek találja,
a kicsinyben a nagyot látja,
a gyűlöletet ERÉNYre váltja.

Aki nehezét vállal,
könnyűvel kezdje;
aki nagyra készül,
kicsinnyel kezdje.

Ezért a bölcs:
nem végez nagyot,
úgy alkot nagyot.

Aki könnyen ígér,
nem hisznek neki;
nehéz a dolga,
ha a nehezét feledi.

A bölcs:
számol a nehézséggel,
így elkerüli.

A nyugvó könnyen megfogható,
a jeltelen könnyen formálható,
a gyöngé könnyen szétbontható,
az apró könnyen széthordható.

Gondolj vele,
amíg nem is létezik;
téggy rendet,
mielőtt zűrzavar keletkezik.

A hatalmas fa
kicsiny csírából nő magasra;
a kilenc emeletes torony
előbb csak egy kis földhalom;
az utazásra, ha messze is jutunk,
egyetlen lépéssel indulunk.
Cselekvésnek kudarc a bére,
ragaszkodásnak vesztés a vége.

Ezért a bölcs:
nem cselekszik,
s nem vall kudarcot semmivel;
nem ragad meg,
s nem veszít semmit el.

Az emberek
már-már a célnál vannak,
mégis kudarcot vallanak.
Akkor is ügyelj, ha már közel a cél,
s kudarc nem ér.

Ezért a bölcs:
vágyik vágytalanságra,
nem kell neki a ritka, drága,
tanul tudatlan lenni,
az elhagyotthoz visszamenni.

A dolguk önnön rendjét tartja szemmel –
cselekedni nem mer.

65

Akik hajdan az Urat követték.
nem világosították fel a népet,
hanem együgyűvé tették.
Nehéz a nép kormányzása,
ha sok a tudása.

Aki tudással kormányoz,
az ország megrablója;
aki nem-tudással kormányoz,
az ország boldogítója.

Aki ezt tudja,
a mértéket tudja.

A mértéket tudni:

mély ERÉNY.

A mély ERÉNY a tágasság, a béke.

Visszavisz

az egyszerű-egészsbe.

66

A folyam, a tenger
miért a völgyek fejedelme?

A legmélyebb a medre,
azért :a völgyek fejedelme.

A bölcs:

a nép fölött áll,
mert alatta marad;

vezet,
mert mögötte halad.

Nem nyomaszt uralma,
nem riaszt hatalma –

örömmel követik,
meg nem elégelik.

Győzhetetlen,
mert nem küzd senki ellen.

Mondják:

hatalmas az én Útam,
de haszontalan.

Éppen, mert hatalmas,
azért haszontalan.

Ha hasznos volna,
már elfogyott volna.

Három kincsem:

a szeretet,

a mérték,

s hogy eltel járni nem merek.

Bátor lehet aki szeret,

bőkezű, aki mértékletes,

vezető, aki kíméletes.

De ma:

szeretet nélkül mernek,

mérték nélkül nyernek,

alázat nélkül vezetnek.

A halálba mennek.

A szeretet a harcban

győzelmet arat;

aki vele védi magát,

megmarad.

Akit az Ég meg akar menteni,

szeretettel védelmezi.

A jó hadvezér nem harcra vágyó,
a jó harcosban nem kél harag,
a jó hódító nem száll csatába,
a jó vezető alul marad.

Erre mondják:

nem-küzdő ERÉNY,

erre mondják:

irányító erő,

erre mondják:

legmagasabb –

Éggel egyesülő.

Így tartja a hadvezér:
gazda lenni nem merek,
inkább vendég legyek;
hüvelyknyit haladni nem merek,
ha ölnyt visszaléphetek.

Erre mondják:

haladni lépés nélkül,
küzdeni kar nélkül,
védeni harc nélkül,
győzni had nélkül.

Nagy hiba

lebecsülni az ellenséget.

Ha alábecsülöm ellenségem,

elveszítem saját becsém.

Amikor két had összecsap,

a szelídé lesz a győzelem.

Szavamat érteni könnyű,
követni könnyű.

Ám az Ég alatt
nem érti senki,
nem követi senki.

Szavamnak őse van,
tettemnek ura van:
ezt nem értik,
azért nem értenek.

Kevesen értenek,
ez adja értékemet.
A bölcs darócruhája
kincset rejteget.

71

A nemtudás tudása
a legnagyobb;
a tudás nemtudása
szenvedés.

Aki a szenvedésről tudja: szenvedés,
elkerüli a szenvedést.

A bölcs elkerüli a szenvedést –
a szenvedésről tudja: szenvedés,
így elkerüli a szenvedést.

Ha a nép nem féli a félelmetest,
eljő a nagy félelmetes.

Lakhelyét ne szűkítsd meg,
életét ne bolygasd meg.

Ha nem bolygatod,
nem bolydul ellened.

A bölcs:

ismeri magát,
de nem mutatja magát;
becsüli magát,
de nem dicséri magát.

Nem azt:

ezt teszi.

73

Aki merni bátor: meghal,
aki félni bátor: él.

Az egyik hasznos,
a másik káros.

Amit gyűlöl az Ég,
ki tudja, hogy miért?

Az Ég Útja:
győz, nem harcol;
nem szól, de válaszol;
nem kiált, de egybehív;
lassú,
de beteljesít.

Az Ég hálója végtelen tág;
szövése ritka,
de nem jut rajta semmi át.

Ha a nép nem fél a haláltól,
miért halállal sújtani?

Ha félne a haláltól,
ki merné halállal sújtani?

Halállal

csak a Halál Ura sújthat.

Aki helyette öl,
az ács helyett ácsol.

Aki az ács helyett ácsol,
megvágja magát.

A nép éhezik.

Az urak sok adót szednek,
azért éhezik.

A népet nehéz féken tartani.

Az urak sürgölődnek,
azért nehéz féken tartani.

A nép nem féli a halált.

Az urak az életben dúskálnak,
azért nem féli a halált.

Aki nem félti életét,
megőrzi életét.

Mikor az ember megszületik:

gyenge, lágy.

Mikor meghal:

kemény, erős.

Mikor a fák, füvek sarjadnak:

gyengék, hajlékonyak.

Mikor elhalnak:

kemények, szárazak.

A kemény, erős: a halálé;

a gyenge, lágy: az életé.

Az erős fegyver csatát veszít,

a kemény fa eltörik;

az erős, hatalmas lenn marad,

a gyenge, lágy: emelkedik.

Az Ég Útja, mint az íjász:

a magasat lenyomja,

az alacsonyít fölemeli;

a sokból elvesz,

a keveset megnöveli.

Az Ég Útja:

a sokból elvenni,

a keveset teljéssé tenni.

Az emberek útja:

a kevésből elvenni,

a sokhoz hozzátenni.

Ki az, aki feleslegét a világnak nyújtja?

Aki az Urat követi.

A bölcs:

alkot, de nem birtokol;

létrehoz, de nem ragaszkodik;

mások fölé

nem magasodik.

Nincs lágyabb, engedékenyebb az Ég alatt,
mint a víz.

Mégis:

a keménységet, erőset legyőzi.

Mert a nemlét segíti.

A gyenge az erőset legyőzi,

a lágy a keménységet legyőzi:

mindenki tudja,

mégsem teszi.

Így szól a bölcs:

aki az ország szennyét magára veszi,

az áldozat ura;

aki az ország gondját magára veszi,

a birodalom ura.

Az igaz szavak

fonákul hangzanak.

Nagy a harag,
nagy a béke –
de nincs vége:
nyoma marad.
Jól van ez így?
A bölcs:
felrója a rovást,
de nem követeli jogát.
Aki az ERÉNYT bírja,
a rovást felírja;
aki az ERÉNYT elhagyja,
a rovást behajtja.
Az Ég Útja
nem rokonait óvja:
a jók pártfogója.

Kicsi legyen az ország, kevés a nép.
Ha volna is szerszám,
ne használja.
Féljen a haláltól,
messzire ne járjon.
Páncélban, fegyverrel
ne hadakozzon;
hajón, kocsin, ha volna is,
ne utazzon.
Csomóírást bogozzon.
Legyen szép az élete,
ízese az étele,
tiszt a ruhája,
békés a lakása.
S ha két nép oly közel lakik,
hogy egyik a másikra lát,
s hallják túlról a kakaskukorékolást,
kutyaugatást,
úgy érjenek meg öregkort, halált,
hogy nem jártak egymáshoz át.

81

Nem ékes az egyenes szó;

nem egyenes az ékes szó.

Nem bizonygat, aki jó;

nem jó, aki bizonygató.

A tudós nem sokat-tudó;

a sokat-tudó: nem tudó.

A bölcs nem kincshalmozó.

Ha másoknak segít, ő gyarapodik;

ha másoknak ad, ő gazdagodik.

Az Ég Útja:

óvni, nem ártani;

a bölcs Útja:

tenni, nem hántani.

Függelék
A kuotieni lelet

1993-ban fontos új anyaggal gyarapodott a régi kínai filozófiával foglalkozó kutatás: Kuotienben, a Hupej tartománybeli Csingmen város közelében megtalálták a Tao te king egy korai, bambusz-csíkokra írt változatát.

Az i. e. 300 körülre datálható lelet a hajdani Csu fejedelemség Jing nevű fővárosának temetkező helyén került elő, a "Keleti Palota tanítójának", vagyis a trónörökös nevelőjének sírjából. A sír számos filozófiai szöveget, egész kis filozófiai kézikönyvtárat tartalmazott. A fellelt szövegek nagy része konfuciánus mű, kettő azonban taoista. Ezek egyike a Tao te king korai változata.

A két taoista mű három "kötegben" található (A, B, C). A kötegek bambusz-csíkjait eredetileg zsinór fűzte össze, ez azonban nem maradt fenn, így a széthullott részek kötegen belüli sorrendjét nem ismerjük. Kísérletek történtek az eredeti elrendezés visszaállítására; az alább olvasható magyar fordítás Cuj Zsen-ji megoldási javaslatát követi.

Ez az "Ös-Tao te king" a későbbi 81 fejezetből harmincegyet tartalmaz – közülük húszat teljes terjedelemben. Ezek közt van egy fejezet (a standard számozás szerinti 64.), amely itt két különálló egységet képez, s két olyan, amelyet ez a korai változat egynek tekint (17+18). A leletben képviselt többi fejezet közül hat néhány sor híján azonos a standard szöveggel, öt viszont lényegesen rövidebb. Három fejezetet (15, 32, 45) leletünkben választó-jellel kettéválasztva találunk, így e részeket önálló, külön fejezeteknek kell tekintenünk – fordításunkban a és b jellel megkülönböztetve külön szerepeltetjük őket. (A Tao te king ma ismert fejezetbeosztása és számozása későbbi eredetű: Liu Hsziang készítette az i. e. 1. században. A korai leletek – a Mavungtujban találtak és ez a mostani – nem számozzák az egyes fejezeteket, ugyanakkor a mi szövegünk – ellentétben a mavangtuji szövegekkel – következetesen elkülöníti, elválasztja azokat.) Fontos még tudni, hogy a 64. fejezet második fele kétszer található meg leletünkben (A:6 és C:4), s a két változat valamelyest eltér egymástól. Egyébként pedig szinte minden esetben, a teljes fejezeteknél is, van valami különbség, kisebb-nagyobb eltérés a ma ismert szövegtől.

Ez az új Tao te king-lelet körülbelül száz évvel korábbi az 1973-ban fellelt, i. e. 200 tájáról való mavangtuji leleteknél – feltéve, hogy a most megtalált szövegeket a haláleset után írták le. Ám az is lehetséges, hogy a sírba az elhunyt életében használt könyvtárát helyezték, ebben az esetben szövegünk az i. e. 4. század második feléből származhat, így akár százötven évvel is megelőzheti a két mavangtuji változatot. Az i. sz. 3. század közepéről való Vang Pi kommentár szövegénél pedig – a ma elfogadott standard változat nagyrészt ezen alapul – legalább 550 (a fenti második esetben akár 600) évvel korábbi.

Milyen tanulságokkal jár a lelet, mond-e valami újat a Tao te king olyannyira problematikus keletkezéséről? Annyit mindenképpen, hogy a szövegek most fellelt formájukban i. e. 300-ban már léteztek, megvoltak. Ha pedig összevetjük őket a standard, bevett szöveg megfelelő helyeivel, egészében megállapítható, hogy a kisebb-nagyobb eltérések ellenére nincsenek döntő, az alapvető filozófiai

tartalmat érintő különbségek. Arra, hogy ez a korai változat, amely terjedelmében kb. egyharmada a ma ismertnek, milyen viszonyban van a – mondjuk így – végleges szöveggel, több elmélet van. Ilyen válaszok hangzottak el a kérdésre: 1. A megtalált három köteg mindegyike egy-egy önálló gyűjtemény, antológia különféle bölcs mondásokból, s e gyűjteményeket később ez Tao te king összeállítója forrásként használta (Cuj Zsen-ji álláspontja). 2. A megtalált szöveg egyike az akkoriban ismert számos Tao te king-változatnak (Li Hszüe-csin álláspontja). 3. A Lao-ce néven emlegetett könyvnek valójában két változata létezett; a most megtalált szöveg ezek egyike: a korábbi, a rövidebbik. Ezt a változatot Li Er vagy Li Tan írta Konfuciusz korában. A későbbit Tan, a Nagy Történész állította össze az i. e. 4. században: ez teljes egészében tartalmazta a korábbi változatot, megtoldva további részekkel, melyeket Tan maga írt (Kuo Ji álláspontja). 4. A kuotieni lelet a Tao te king egyik korai, kevésbé terjedelmes változata, ám nem azonos azzal, amelyet a ma ismert standard szöveg összeállításánál használtak (Hszing Ven álláspontja). 5. Lehetséges, hogy a három köteg anyaga együtt egy egészet képezett, és válogatás volt a Tao te king egyik akkor létezett változatából. A válogatás alapjául szolgáló verzió azonban még nem volt azonos a ma ismert teljes szöveggel – itt-ott hiányoztak belőle sorok, egyes helyeken hosszabb szakaszok is. Azonkívül feltehető, hogy nem egy, hanem legalább három különböző változatot használt a válogatás összeállítója (Robert G. Henricks álláspontja).

Úgy látszik tehát, hogy egyelőre minden kérdés nyitva maradt, amennyiben a röviden ismertetett hipotézisek eleve csak valószínűsíthető válaszokat adnak, másrészt ellentmondanak egymásnak. Mégis elmondhatjuk, hogy egyre jobban haladunk, új tényekkel alátámasztva, visszafele az időben; és ha a lelet döntő, az alapvető kérdéseket megválaszoló bizonyítékokkal nem is szolgált, a további kutatást ösztönző fontos adalékokkal igen. Ezek a kutatások, tudományos viták – Keleten és Nyugaton – éppen csak elkezdődtek; a további fejleményeket érdeklődéssel várjuk. Mindenképp örömről szolgál, hogy jelen kötetünkben magyarul is bemutatathatjuk ezt a figyelemre méltó tudományos újdonságot. Az eredeti szöveget 1998-ban publikálták Kínában (Guodian Chumu zhujian. Beijing, 1998.); a kétnyelvű angol kiadás 2000 nyarán jelent meg (Robert G. Henricks: Lao Tzu's Tao Te Ching. A Translation of the Startling New Documents Found at Guodian. New York, 2000.).

Szeretnénk emlékeztetni arra, hogy a lelet fordítása – akárcsak a teljes műé –: irodalmi igényű változat az érdeklődők szélesebb köre számára. Reméljük, hogy előbb-utóbb szó szerinti pontosságra törekvő, tudományos célú magyar fordítás is készül majd.

A szövegben itt-ott előforduló zárójelek értelmezési bizonytalanságot vagy szöveghiányt jeleznek – ez utóbbi esetben a hiányzó karakterek száma ismert, s a kiegészítés többnyire a standard változat alapján, ritkábban a mavangtuji leletek

nyomán történt. Az egyes darabok tudományos számozását zárójelben követi a megfelelő standard szöveg fejezet-száma.

*A nagy uralkodókról
a nép alig tudta, hogy vannak.
Utódaikat tisztelte, szerette,
azokéit rettegte,
majd megvetette.
Ha nem bízik,
nem bíznak benne.
Milyen félszeg,
kíméletes!
De műve teljes,
dolga sikeres.
A nép egyre mondja:
minden természetes.
Ám a nagy Utat odahagyják,
s megjelenik a jogosság, jóság.
A rokonok közt viszály támad:
megjelenik a gyermeki alázat;
bajban az ország:
megjelennek a hű miniszterek.
C:1 (27 + 18)*

*Ha a nagy Mintát megőrzik,
a világ visszatér
Visszatér,
bántódás nem éri:
nyugalomban, békében él.
Megpihen az idegen utazó:
milyen csábító az ételillat, az ének!
Ám nincs íze az ÚT ízének.
Ránézünk – nem látható;
hallgatjuk – nem hallható.
De megmarad:
sosem-fogyó.*

C:2 (35)

*A nemes lelkű
otthon a bal oldalt tiszteli,
hadban a jobb oldalt tiszteli.
Ezért mondjuk:
a fegyver (bajhozó).
(A nemes lelkű)
ha másként nem tehet.
akkor él vele.
Ha győz, nem örömmel.
Aki örömmel győz,
az emberölésnek örül.
Aki (az emberölésnek) örül,
célját nem éri el.
Szerencsében a bal oldalt tisztelik,
gyászban a jobb oldalt tisztelik:
az alvezér bal oldalon,
a fővezér jobb oldalon.
Diadalmenet:
gyászmenet.
En a megölteket gyászolom.
A győzelem:
könny,
fájdalom.*

C:3 (31)

*Cselekvésnek kudarcc a bére,
ragaszkodásnak vesztes a vége.
A bölcs nem cselekszik,
s nem vall kudarcot semmivel;
nem ragad meg,
s (nem veszít semmit el).
Akkor is ügyelj,
ha már közel a cél,
s kudarc nem ér.
Ám az emberek:
már-már a célnál vannak,
mégis kudarcot vallanak.
Ezért a bölcs:
vágyik vágytalanságra,
nem kell neki a ritka, drága,
tanul tudatlan lenni,
az elhagyotthoz visszamenni.
A dolgok önnön rendjét tartja szemmel –
cselekedni nem mer.*

C:4 (64)

*Ha kiváló ember hall az ÚTról,
követi;
ha köznap ember hall az ÚTról,
hol követi,
hol elhagyja;
ha ostoba ember hall az ÚTról,
nevet rajta.
Ha az ostobák nem nevetnék,
Útnak nem nevezhetnének.
Régóta mondják:
a világos ÚT mintha (elvesző) volna,
a sima ÚT mintha göröngyös volna,
az (egyenes) ÚT mintha visszafordulna.
A magas ERÉNY (mély) völgynek látszik,
a tisztaság fakónak látszik,
a tág ERÉNY szűknek látszik,
a szilárd ERÉNY (gyöngének) látszik,
a (természetes) kopottnak látszik.
A hatalmas tér sarok nélkül való,
a hatalmas edény lassan alakuló,
a hatalmas hang (alig hallható),
a hatalmas kép halványuló.
Az ÚT (rejtőző, névtelen;
ajándékozó,
teljességet adó).*

B:5 (41)

*Aki ajtaját becsukja,
kapuját bezárja,
békére lel.*

*Aki (javakra várva)
kapuját kitárja,
életét veszti el.*

B:6 (52)

*A tökéletes hiányosnak látszik,
de hasznossága nem-múló;
a teljes üresnek látszik,
de hasznossága nem-fogyó.
A nagy ügyesség
mintha ügyetlen volna,
a nagy nyereség
mintha veszteség volna,
a nagy egyenesség
mintha visszahajolna.*
B:7a (45)

*A mozgás legyőzi a hideget,
a nyugalom legyőzi a meleget.
Tisztaság,
nyugalom
az Ég alatt rendet teremt.*
B:7b (45)

*A jó palántát
ki nem gyomlálják;
amit jól megfognak,
el nem ragadják –
örökön áldoznak
fiak, unokák.
Ha ápolja magában,
ERÉNYE való;
ha ápolja családjában,
ERÉNYE gazdagodó;
ha ápolja falujában,
ERÉNYE maradandó;
ha ápolja az országban,
ERÉNYE gyümölcs-hozó;
ha ápolja a világban,
(ERÉNYE mindent átfogó).
Mi a család: (családomban látom),
mi a falu: falumban látom,
mi az ország: országomban látom,
mi a világ: a világban látom.
Mi a világ,
honnan látom?
(Önmagából.)*

B:8 (54)

*A kormányzásban,
az Ég szolgálatában
legfontosabb a tartalék.
A tartalékot időben kell gyűjteni.
Aki időben gyűjt,
(ERÉNYE gazdag.
Ha ERÉNYE gazdag):
legyőzhetetlen,
ha legyőzhetetlen:
nincs határa,
ha nincs határa:
a birodalom övé.
Ha az Anya övé,
uralma megmarad.
(Ez a mély gyökér, a biztos alap):
ÚT,
mely hosszú életet,
örök-létet ad.*

B:1 (59)

*Aki tanul,
naponta gyarapszik;
aki az Úton jár;
naponta fogyatkozik.
Apad, fogyatkozik –
a nem-cselekvésbe ér.
S nem-cselekvéssel
elvégez mindent.*

B:2 (48)

*Hagyd a tudást,
s múlik a gond.
"Igen", és "úgy van":
van-e különbség?
Jó és rossz:
van-e különbség?
Ahol mindenki fél,
ott félni kell.*

B:3 (20)

*A siker – kudarc:
megkötöz.
Ügyelj, mert elveszejthet!
Miért?
A siker gúzsba köt:
ha elnyered – megkötöz,
ha elveszted – megkötöz.
Ezért mondom:
a siker – kudarc.
(Ügyelj), mert elveszejthet –
(miért)?
Elvész,
aki vesződik magával;
nem vész,
(aki nem gondol magával.
Aki a befele néz,
nem a) világba,
arra kell bízni a birodalmat;
aki befele figyel,
nem a világra,
arra kell hagyni a birodalmat.*

B:4 (13)

(Az Út):
gomolygó teljesség –
előbb volt, mint Föld és Ég.
Néma, nem változó,
jelenvaló,
nem-fogyó.
Mindenek Anyjának mondható.
Nevét nem tudom,
Útnak mondom,
így mondom: nagy.
Nagy, (messze érő,
messze érő), távolba tűnő,
távolba tűnő:
visszatérő.
Az Út nagy,
az Ég nagy,
a Föld nagy,
a király is nagy.
Négy nagy van a világon,
egyik: a király.
Az ember törvénye a Föld,
a Föld törvénye az Ég,
az Ég törvénye az Út,
az Út törvénye: önmaga.
A:11 (25)

*Az Ég és Föld tere
mint a fűjtató:
üres, de nem apad;
mozog – nem lohad.*

A:12 (5)

*Az üresség mélyére érek,
(a teljességbe térek).
A dolgok előlépnek,
s látom, amint visszatérnek.
A dolog mind-mind virul,
s a gyökérbe tér meg.*

A:13 (16)

*Az Út örökre tétlen.
Ha megőrzik fejedelmek, királyok,
minden él békességben.
Nem kapkodnak, nem sűrögnek,
az egyszerűség megvédi őket.
Az egyszerűség vágytalan,
a vágytalanság nyugalmat ad.
És rend van az Ég alatt.*

A:7 (37)

*Aki tett nélkül cselekszik,
sürgés nélkül munkálkodik:
a fanyart ízesnek találja,
(kicsinyben a nagyot látja).
Nehéz a dolga annak,
aki a nehezet feledi.
A bölcs számol a nehézséggel,
így elkerüli.*

A:8 (63)

Tudod a szépet –

megvan a rút.

Tudod a jót –

megvan a rossz.

Van és nincs egymást kibontja,

nehéz és könnyű egymást alkotja,

hosszú, rövid egymásnak latja.

Magas és mély egymást mutatja,

hang és zene egymást befonja,

előbbi, későbbi egymást adja.

A bölcs

tett nélkül cselekszik,

szavak nélkül tanít;

a dolgok előlépnek,

ő nem vonakodik

Nem félt,

meg nem ragad –

s minden vele marad.

A:9 (2)

*Az Út örök, névtelen;
egyszerű,
de ereje végtelen
Ha megőriznék fejedelmek, királyok
meghódolnák a világok.
A:10a (32)*

*Ég és Föld egybefonódik –
édes harmat hull
mindenre,
mindenkire.
A rend-faragás:
név,
határ.
Határ:
tudni kell megállni,
nyugtót találni.
Az Út;
mint az óceán:
oda minden visszatál.
A:10b (32)*

*A nyugvó könnyen megfogható,
a jeltelen könnyen formálható;
a gyöngye könnyen szétbontható,
az apró könnyen széthordható.
Gondolj vele,
amíg nem is létezik;
tégysz rendet,
mielőtt zűrzavar keletkezik.
A hatalmas fa
(kicsiny) csírából (nő magasra);
a kilenc emeletes torony
nem volt, (csak egy kis földhalom.
A hegyre fel csak úgy jutunk,
ha alacsonyról) indulunk.*

A: 14 (64)

*Aki megérti, nem beszél,
aki beszél, nem érti meg.
Az ajtót becsukni,
a kaput bezárni,
a fényt fakítani,
porba hullani,
(az éleket tompítani),
a csomót oldani:
az a mély azonosulás.
Bizalom nem érintheti,
elutasítás nem érintheti;
nyereség nem érintheti,
veszteség nem érintheti;
dicsőség nem érintheti,
gyalázat nem érintheti.
Minden hódol neki.*

A:15 (56)

*A béke követi a rendet,
a háború megtöri a rendet.
A nem-cselekvés elvégez mindent.
Honnan tudom?*

*Ahol a szabályok gyarapodnak,
felfordul az ország;
ahol fegyverek villognak,
felbolydul az ország;
ahol mesterek ügyeskednek,
sok a fölösleges holmi;
ahol javak halmozódnak,
a nép megy rabolni.*

*Ezért mondja a bölcs:
nem sűrgölődöm – gazdagodik a nép;
nem cselekszem – megváltozik a nép;
nyugton vagyok – megjavul a nép;
vágyam nincs – egyszerű a nép.*

A:16 (57)

*Hagyjátok a tudást,
s a nép jóléte százszoros lesz;
hagyjátok a ragaszkodást,
s tolvaj, rabló nem fenyeget;
hagyjátok (a kioktatást),
s visszatér a gyermeki szeretet.*

*E három: hiúság –
nem elég.*

*Legyen mérték mindenkinek:
a nyíltság, az egyszerűség –
a vágy helyett,
önzés helyett.*

A:1 (79)

*A folyam, a tenger
miért a völgyek fejedelme
A legmélyebb a medre,
azért a völgyek fejedelme.
A bölcs:
a nép előtt jár,
mert mögötte halad;
fölötte áll,
mert alatta marad.
Nem nyomaszt uralma,
nem riaszt hatalma –
örömmel követik,
meg nem elégelek.
Győzhetetlen,
mert nem küzd senki ellen.*

A:2 (66)

*Nincs nagyobb bűn,
mint a váagnak engedni;
nagyobb nyűg,
mint szerzésre törekedni;
nagyobb csapás,
mint határt nem ismerni.
Aki az eléggel megelégszik,
elégedett tud lenni.*

A:3 (46)

*Aki az Úton járva szolgálja urát,
nem erővel tart rendet.
A jó hadvezér;
ha győz: megáll,
nem hódít mindenáron.
Győz, nem dicsekszik;
győz, nem büszkélkedik;
győz,
nem kevélykedik. –
Nem szorongat,
mégis célba ér
A maradandóban él.*

A:4 (30)

*Az őskor nemes mesterei
finomak voltak,
mélyre hatolók;
rejtőzők, megfoghatatlanok.
Dicséretükre
ennyit mondhatok:
megfontoltak, mint a téli folyón átkelők;
óvatosak, mint a szomszédoktól rettegek;
illedelmesek, mint a vendég;
engedelmese, mint az olvadó jég;
egyszerűek, mint a rönk;
homályosak, mint az örvény.*
A:5a (15)

*Az örvény nyugszik –
tisztul lassan.
A nyugvó mozdul –
éled lassan.
Aki az Úton jár,
megtelni nem kíván.*
A:5b (15)

*Cselekvésnek kudarcc a bére,
ragaszkodásnak vesztes a vége.
Ezért a bölcs:
nem cselekszik,
s nem vall kudarcot semmivel;
nem ragad meg,
s nem veszít semmit el.
Akkor is ügyelj,
ha már közel a cél,
s kudarc nem ér.
A bölcs:
vágyik vágytalanságra
nem kell neki a ritka, drága,
tanít tudatlanságra,
az elhagyottat megtalálja.
Tett nélkül cselekszik
mindenek javára.*

A.6 (64)

*Aki a teljes ERÉNYT bírja:
mint újszülött gyerek.
Rovar nem csípi, kígyó nem marja,
nem ragadja meg
vadállat karma.
Gyöngék a csontjai,
lágyak az izmai,
fogása mégis erős.
Nem ismeri férfi-nő egyesülését,
mégis (föláll vesseje),
oly hatalmas
a teljesség ereje.
Egész nap kiálthat,
nem lesz rekedt,
oly hatalmas az összhang ereje.
Összhangba jutni:
maradandóság,
a maradandót tudni:
világosság.
Az erőt erőltetni:
erőszak.
A dolgok virulnak,
s merevvé válnak.
Mert nem az Úton járnak.*

A:17 (55)

*Hírnév vagy élet,
melyik becsesebb?
Élet vagy kincs,
melyik fontosabb?
Nyerni, veszteni,
melyik kínosabb?
Aki sokat halmoz,
sokat veszít;
aki sokat gyűjt,
sokat elszalaszt.
Ha az eleget tudja,
nem éri szűgyen,
ha a határt tudja,
nem fenyegeti veszély.
A maradandóban él.*

A:18 (44)

*Visszatérés az ÚT irányába,
gyöngesség az ÚT ereje.
Minden dolog a létből ered,
(minden dolog) a nemlétből ered.
A:19 (40)*

*A teli kiömlik,
(a magas
leomlik).
Arany, drágakő,
őrizni ki tudja?
Rang, gőg
vesztetet okozza.
Végezd munkád,
majd vonulj magadba –
ez az Ég Útja.*

A:20 (9)

Utószó

A Tao te king szerzőjéről, a mű keletkezésének körülményeiről szinte semmi bizonyosat nem mondhatunk, semmit, ami megkérdőjelezhetetlen lenne. Induljunk ki tehát – hogy majd végül ugyanide érkezzünk vissza – Wing-tsit Chan negyven évvel ezelőtt megfogalmazott óvatos összefoglaló szavaiból: "Meglehetősen valószínűséggel állítható, hogy a mű Lao-ce legfontosabb tanításait tartalmazza, ám minden bizonnyal több személy állította azt össze a későbbi időkben."

A történetet kezdhethetnénk így: Lao-ce az i. e. 6. században működött, Konfuciusz (551-479) idősebb kortársaként. Ám már Sze-ma Csien is – i. e. 100 körül készült történelmi munkájában – bizonytalan a tekintetben, ki lehetett valójában ez az így emlegetett bölcs. A név ugyanis csak ennyit mond: öreg mester. Számos vele azonosítható személy merült fel az idők során: Li Er, Lao Tan, Lao Lai-ce, Tai-si Tan (Tan, a Nagy Történész). Ugyanakkor magát a könyvet is ugyanígy emlegették – Lao-ce. "Az Út és az Erény Szent Könyve" megtisztelő megnevezést csak évszázadokkal később kapta.

Sze-ma Csien – hagyományokra, legendákra támaszkodva – elmeséli a mester életének néhány epizódját, többek között Kunfuciuszsal való találkozását. Elhangzott olyan vélemény is, hogy bölcselőnk személyét csupán azért keresik az i. e. 6. században, hogy ez a legendás találkozás elképzelhető lehessen. Egy dolog azonban bizonyos: fennmaradt egy könyv – ennek fordítását tartja kezében az Olvasó –, mely Kínában két évezreden át, majd a fordítások nyomán Nyugaton is a kínai filozófia legolvasottabb, legnagyobb hatású műve lett.

A keletkezésének idejéről, szerzője személyéről forgalomban levő tudományos elképzelések három csoportba sorolhatók. Az első a hagyományos: a mű szerzője Lao-ce, Konfuciusz kortársa. A második: Lao-ce a Hadakozó fejedelemségek korában (i. e. 403-221) élt; a mű pedig kompiláció: valaki, valakik utólag, de még ebben a korszakban állították össze. A harmadik elképzelés, vagyis az, hogy a könyv ennél is később, a Han-korszakban keletkezett volna, a két mavangtuji szöveg napfényre kerülése (1973) óta semmiképp sem tartható. Ezek ugyanis i. e. 200 körül készültek, s némi sorrendbeli eltéréssel, de (a szöveghiányoktól eltekintve) csak minimális, a mű egészét lényegében nem érintő különbségekkel a Tao te king ma ismert, standard verzióját tartalmazzák.

A XX. század tudománya mítosztalanító, legendaromboló kedvében Nyugaton is, Kínában is erősen hajlott a kései datálásra, megkérdőjelezve Lao-ce történetiségét is. Ugyanakkor az utóbbi évtizedben Kínában erősödni látszik a hagyományos felfogás pozíciója: olyan kiváló tudósok érvelnek mellette, mint Csen Ku-jing, Li Hszüe-csin vagy Zsen Csi-ju.

Visszatérhetünk tehát az első bekezdésben mondottakhoz: könyvünkről s szerzőjéről teljes bizonyossággal nem állíthatunk semmit. Ugyanakkor ne engedjük, hogy a sok jogos kétely és bizonytalanság elhomályosítsa azt, ami napnál világosabb: a Tao te king gondolati mélységét, eredetiségét, kiemelkedő fontosságát. A bölcsélet világtörténete szegényebb lenne nélküle, s bár

nyilvánvaló, hogy szemlélete s valamennyi fogalma elválaszthatatlanul kapcsolódik az előzményekhez, a kínai gondolkodás és szellemiség történeti, vallásos gyökereihez, észre kell vennünk: itt új született, valami, ami nem vezethető le a történeti premisszákból. Mögötte pedig ott az alkotó: a kiemelkedő személyiség, akit jobb híján Lao-ce néven emlegetünk. Bizonyos ugyan egyrészt, hogy a könyv számos régebbi, archaikus elemet tartalmaz, másrészt az, hogy az idők folyamán igencsak viszontagságos volt a sorsa, s az általunk ismert szöveg későbbi redakciók eredménye, helyenként folt-hátán folt benyomását keltve – mégis, mindezek ellenére: teljes, autonóm egész, önálló bölcséleti kozmosz.

Vizsgáljuk meg röviden a könyv két kulcsszavát, alapvető fogalmát. A *tao*, az ÚT: a kezdet, az ősprincípium. A kínai szó egyszerre jelent utat és beszédet; további jelentései: tan, tanítás, igeként pedig: menni, járni, utat mutatni, vezetni, valamint: mondani, beszélni. Már korábban használták ebben az értelemben is: út – valaminek a működési módja – megvalósításának sajátos lehetősége. A tanizmus volt az, amely a kimondhatatlan kimondásának metafizikai összavává tette. Ez a szó nem valódi megnevezése a titokzatos Kezdetnek (1), nem az örök Név – csupán rejtjelszerű utalás a nevezhetetlenre: annak "kisebbik neve" (25). Ez a névtelen-megnevezett és mindent-megelőző kezdet: a nemlét, az üresség (4, 14, 40), a homályos meghatározatlanság (25), mely ugyanakkor forrása minden meghatározottnak, "a tízezer dolognak" (21); mely nem apad, nem fogy soha (4, 6, 35, 45) s jelen van mindenütt (34), végül pedig befogad, visszafogad magába mindent (16, 32, 34). Amennyiben a dobok természetes rendjük szerint működnek (35), az örök ÚT él-mozog bennük.

A *te* – ERÉNY: nehezen fordítható; kötetünkben a szó sajátos, kiemelt írásmódja is utal arra, hogy legyünk óvatosak: ne a szokott értelemben értsük, hanem a kínai szó tág holdudvarába helyezve. Egyrészt: egy dolog önnön mivolta, másrészt: egy dolog képességeinek telje, önnön mivoltában való kiteljesedése. Személyre vonatkoztatva pedig (ez volt a korábbi, eredeti használata): karakter, jellem – a magyar szó mindkét jelentésében: az egyéni sajátságok összessége és jóra-irányuló szilárdság. Ilyen aspektusában érthetjük így is: erő. Valamelyest a görög aretével rokonítható, ám a görögök erénye nagyon is férfias valami: eredeti értelme szerint hadi kiválóság. Lao-ce ERÉNYE sokkal inkább a gyöngeség ereje, a nem-cselekvésé (*vu-vej*). Itt még a harcban is "a szelidé lesz a győzelem" (69). Női, asszonyi ERÉNY: nem-küzdő (68) – úgy győz, hogy alul marad (61). Akkor nagy, akkor teljes, ha szinte nem is tud magáról (38). S ez az ERÉNY "mindent átfogó" (54). Vagyis: akárha az Útról beszélénk. Igen, erről van szó: a *te* nem más, mint az egyes dolgokban benne rejlő *tao* – az ÚT gomolygó mélyében elkülönülő egyes dolog hozománya a nagy Egészből. Mikrokozmoszá-tevő. Egyben fonál vissza: a kiinduláshoz, a Kezdethez (65). Valamiképp tehát ÚT és ERÉNY egyek – végső eredetükben, a mélység mélyén (1).

Továbbá, ne feledjük: a Tao te king egyben államtan is, útmutatás a leendő jó uralkodó számára – ebben a funkciójában szó szerint is megjelenik a *kuotieni* lelet

esetében. Amikor a szöveg bölcsről beszél, írója időnként magáról szól (70), nem titkolva csüggedését, csalódottságát sem (20). Leggyakrabban azonban az emlegetett bölcs a leendő uralkodó (3, 49, 57, 58, 66, 72, 77, 78) – a mű az ő számára készült, kézikönyvül. Az uralkodó Lao-ce tanítása szerint az Út analagonja, megtestesítője a tízezer dolog világában. Mindaz, amit az Út mibenlétéről olvasunk, reá is vonatkozik. Neki egész valójában kell olyanná válnia, mint az Út, hogy személyének teljessége által tovább sugározza azt a birodalomba, a világba: alázatosnak, mint a víz (8, 39, 78), üresnek, mely épp ezért sosem-fogyó (4, 45, 67), kevésszavúnak (17, 23), rejtőzködőnek (14, 15, 28, 34, 41), a nagy nyugalom őrzőjének (10, 16), a sürgölődést, kapkodást, a dolgok önnön rendjét bolygató "cselekvést" kerülőnek (3, 26, 37, 43, 47, 48, 57, 64), a gyöngesség, a női lágyság ereje által győzedelmeskedőnek (28, 40, 43, 67, 76, 78).

*

Szóljunk röviden a Tao te king fogadtatásáról, hatásáról is. A tanizmus következő nagy jelentőségű alakja Csuang-ce (i. e. 369-286) volt; személy, mű és tanítás összefüggései az ő esetében szintén vitatottak, bizonytalanok. Csuang-ce tisztelettel emlékezik meg ugyan Lao-céról (pontosabban: Lao Tanról) – halálának kissé ironikus leírását is megtaláljuk nála –, ám ő már az individuumhoz, az egyénhez szól, az ő számára a politikum világa eleve és egyértelműen: út az Út ellenében. Az ő ideálja a magányba vonuló remete: úgy láva, ez az egyetlen lehetőség, hogy megmaradjunk az Úton, a Természet útján. Sőt: hogy meditációban megvilágosodva a magasba szálljunk, s tovarepüljünk a messzeségbe.

Az i. e. 3. században a taoizmus két legfontosabb riválisa a konfucianizmus illetve a legizmus (a törvénykezők iskolája) volt. A konfucianizmus kiegyensúlyozott társadalom-alakító aktivizmusával szemben a logizmus machiavelliánus hatalmi politikát és jutalmazó-büntető keménységet hirdetett. Kína egyesítése a logizmus égisze alatt ment végbe i. e. 221-ben.

A konfucianizmus pedig a kínai társadalom alapköve lett, s maradt végig, több mint kétezer éven át – államvallás. Mellette a Lao-ce tanításait többé-kevésbé őrző taoizmus is folyamatosan jelen volt a kínai szellemiségben, súlya azonban a konfucianizmusénál valamivel kisebbnek mondható. Az erkölcsiségre koncentráló konfuciuszi "emberiesség" mellett a taoizmus a misztikum, a lét rejtelmei iránti érdeklődés ébren tartója. Ez a vonása a sámánisztikus-mágikus "népies" tanizmusban nagyon is, túlságosan is megmutatkozik. A tanizmus ezen ágának bemutatása itt most nem feladatunk, fontos azonban megjegyeznünk, hogy nem helyes csupán valamiféle kései fejleménynek tekinteni: egyes vélemények szerint elképzelhető, hogy gyökere, táptalaja volt már a Tao te king gondolatainak is. – A buddhizmus kínai honosításának, asszimilációjának elősegítésében ugyancsak fontos szerep jutott a tanizmusnak.

A Tao te king Nyugaton a 19. században vált széles körben ismertté. Orosz fordítása például mély benyomást tett Lev Tolsztojra. Mindmáig a leggyakrabban lefordított klasszikus kínai mű. Angol változatainak száma megközelíti a százat.

*

A könyv egyik legrejtélyesebb, legproblematiszabb része az indítás, az első sorok. Talán nem frivol így mondanunk: rejtvény, több megoldással. A lehetséges olvasatok mindegyike mellett több-kevesebb érv szól, ám mindegyiknek van valamilyen inkongruenciája, önellentmondása vagy illeszkedési problémája – a következő sorokkal, vagy a mű egészével. Melyiket mondja valójában, szándéka szerint, a szerző? Valamelyiket a lehetségesek közül, vagy talán egyszerre többet is? Netán mindegyiket, tudatosan számolva a többértelműséggel?

Mivel a fordítás aligha tehet mást, mint átnyújt egy lehetséges olvasatot, itt, kiegészítésül, szeretnék némi bepillantást nyújtani – részben az eredeti szöveg idézésével – az első három sorpór értelmezésének különböző lehetőségeibe, az azok mellett és ellen szóló érvekbe.

Az első sor:

<i>tao</i>	<i>ko</i>	<i>tao</i>	<i>fej</i>	<i>csang</i>	<i>tao</i>
út	-hat, -het,	út, járni,	nem	örök,	út
	lehet	követni,		maradandó,	
		beszéd,		változatlan,	
		tanítás,		hétköznapi	
		beszélni,			
		mondani			

(1) *Az ÚT, amelyről beszélhetünk, amelyet, szavakkal megragadhatunk: nem örök ÚT; nem az örök ÚT (Továbbá implicite, ki nem mondva: Az ÚTról, az örök ÚTról nem beszélhetünk, azt szavakkal nem ragadhatjuk meg.)*

Azonnal szembetűnik a paradoxon: könyvünk ötezer szava mást sem tesz, mint *beszél* róla. A misztikus megpróbálja kimondani, szóba foglalni a kimondhatatlant. A szkeptikus azonban a maga részéről teljes joggal mondja: erről tudásunk nem lehet, így beszélni sem beszélhetünk róla. A fenti olvasatban mintha maga a misztikus mondaná ugyanezt. Ha valóban így van, fennáll az altnózis közlésének paradoxonja: amikor valamiről azt állítjuk, hogy nincs róla tudásunk, máris valamit tudni vélünk róla. (Wittgenstein létra-hasonlata segíthet feloldani az ellentmondást: A metafizika a lehetetlen megvalósítására tett kísérlet; olyan közölhetetlent közöl, amely csak így – paradoxon által – ragadható meg valamiképp. Ilyenkor a szó, a kimondhatatlan kimondása: eszköz csupán – létra, amelyet elhajíthatunk, ha már felmáztunk rá.)

A fenti értelmezés kissé árnyaltabban, más oldalról kibontva: *Ha az Utat a szó kimeríteni, rögzíteni akarja: máris nem az örök ÚTról beszélünk, nem róla folyik a szó.* Nem kimeríthető, hiszen az örök ÚT üres, és mégis, illetve épp ezért:

kifogyhatatlan. Nem rögzíthető, mivel szakadatlanul mozog: áramlik, mint fújtatóban a levegő; folyvást folyik, mint a víz.

A fordításokban ez az értelmezés-típus a leggyakoribb. (Magyarul: Ágner, Tőkei-Weöres, Karátson-1.) Kötetünk fordítása is ezt az olvasatot követi.

(2) *Az ÚT, amelyen járhattunk, amelyet követhetünk: nem örök, nem az örök ÚT.*

A paradoxon itt is felüti a fejét: a Tao te king (jelen fordításban szó szerint is) újra meg újra az ÚT követéséről, Úton-járásról beszél. Pontosítva, árnyaltabban értelmezve: *Ha végigmehetnénk rajta, ha végére juthatnánk, akkor nem lehetne örök, nem lehetne az örök ÚT.*

Ezzel a megoldással meglehetősen ritkán találkozni a fordításokban. Magyarul ezt találjuk Hatvany Bertalannál.

(3) *Az ÚT; ha valóban az: nem változatlan, stabil, állandó – valami más.* (Duyvendak).

Ez az olvasat megfordítja a dolgot: az ÚTról – az igaziról – mondja, hogy nem örök, azaz nem állandó, nem változatlan.

(4) Az előbbieknél szinte teljes ellentétje: *Az ÚT módszerré tehető (vagyis: úttá válhat, amelyen járhatunk), mivel nem valamiféle örök ÚT.* (H.-G. Möller mint lehetőséget veti fel; ide sorolható Karátson Gábor második változata is.)

(5) *Az ÚT? Miféle ÚT? Nem inkább egy közönséges út?* (Egy H.-G. Möller által felvetett újabb lehetőség.)

Ez színtiszta zen lenne. Vajon a Tao te king valóban ennyire megelőlegezhette a buddhizmust s annak egyik későbbi ágát? Vagy inkább a zen ismerete inspirál olyan olvasatra, amely amúgy eszünkbe se jutna? (Természetesen a taoizmus hatása a kínai buddhizmusra általában, jelesül pedig a *csan* kialakulására: tagadhatatlan.)

(6) *Kövesd az Utat, járj az Úton – ám az nem a mindennapok útja.* (De Groot; félig ide sorolható Ular változata is.)

Nehezen hihető, hogy e kissé lapos gondolattal kívánta volna indítani a művet szerzője, összeállítója.

A második sor:

<i>ming</i>	<i>ko</i>	<i>ming</i>	<i>fej</i>	<i>csang</i>	<i>ming</i>
név	-hat, -het,	név,	nem	örök,	név
	lehet	nevezni		maradandó,	
				változatlan,	
				hétköznapi	

Itt az első soréval analóg olvasatok lehetségesek – annyiban mindenesetre könnyebb a helyzet, hogy a név (*ming*) igeként mindenképpen: megnevezni, névvel jelölni.

(1) *A név, amelyet megnevezhetünk, amit a szó kimondhat, nem az örök Név, nem az örök ÚT neve.*

(2) *A név, amelyről itt szó van: nem valamiféle örök név. Nem örök tehát, hanem folyton-változó.*

Kibontva, explikálva: *Az Út örök folyamából határokat kijelölve a név, a megnevezés hívja létre az egyes dolgokat. Továbbá: itt, a nem-örök dolgok változó világában mindig új és új név nevezi meg a folyton keletkező és változó új és új dolgokat.*

(3) És az első sornál látott (5) olvasat megfelelője: *A Név? Miféle Név? Hát nincs meg a név, a közönséges, amelyet mindenki ismer?*

Rendkívül érdekes Hans-Geurg Möller felvetése az első sorpár értelmezéséről: A két sor verbálisan, retorikailag egymás pontos megfelelője, tulajdonképpen azonban az első épp az ellenkezőjét mondja az Útról, mint a második a névről. Az Út – az örök, a maradandó – nem ragadható meg (szóban, fogalmakkal), s nem tehető magunkévá (cselekvésben). Az Út *magától*, természetesen van-történik. Ha az uralkodó "megragadná", ha netán másokra kívánná kényszeríteni: ez olyanfajta "cselekvés" lenne, melynek ellenkezőjét (*vu-vej*) tanítja az egész könyv. A név viszont természete szerint a nem-örök dolgokat nevezi meg, illetve éppen a megnevezéssel emeli ki őket az Út gomolygó, örök folyamából. Vagyis a név kimondható, hisz feladata éppen ez: kimondani, megnevezni. Tehát: *Az örök Út nem rögzíthető, nem meghatározható – ha megragadnánk: elveszítenénk. A név viszont, mint nem-örök dolgokat kijelölő-megjelölő nem-örök: kimondható.* Ez az értelmezés, ha jól megnézzük, tulajdonképpen az első sor (1)-es típusú olvasatát egyesíti a második (2)-esével: az Útról az előbbit, a névről az utóbbit mondja.

A második sorpár:

<i>vu</i>	<i>ming</i>	<i>tien</i>	<i>ti</i>	<i>csi</i>	<i>si</i>
nem,	név	ég	föld	-nak, -nek	kezdet
nincs,	nevezni				
semmi,					
senki,					
nemlét					

<i>ju</i>	<i>ming</i>	<i>van vu</i>	<i>csi</i>	<i>mu</i>
van,	név,	"a tízezer dolog"	-nak, -nek	anya
valaki,	nevezni			
valami,				
lét,				
lenni,				
birtokolni				

Értelmezései:

(1) *A névtelen: Ég és Föld eredete, kezdete, ősalapja. A névvel bíró, a megnevezett: a létezők, a "tízezer dolog" anyja, szülője.*

(2) *Ha így nevezzük: a nemlét, a nincs, a semmi, akkor (ebben az aspektusában): az Ég és a Föld eredete, kezdete, ősalapja. Ha így nevezzük: a lét, a van, a valami, akkor (ebben az aspektusában): a dolgok szülőanyja.*

A harmadik sorpácról röviden:

(1) *Aki mindig vágytalan, látja, meglát(hat)ja a misztériumot, a rejtett titkot, a titkos lényeket – illetve Vang Pi szerint – szubtilitást, finomságot.*

Aki mindig vágyakozik, meglátja, megláthatja határait, külsejét, manifesztációit (csiao: határ, végső pont, széle vminek).

Tulajdonképpen itt is fennállnak a második sorpár (2) értelmezésével analóg lehetőségek:

(2) *Akinek vágya a nemlét – akinek vágya a lét..., sőt még ez is: az örök nemléttel, nemlét által a titkot kívánjuk meglátni..., illetve: legyen akkor mindig nemlét, hogy lássuk, megláthassuk a titkot... – ezeket a lehetőségeket azonban nem kívánjuk tovább követni. Kevéssé meggyőzőek, bár néha találkozni velük a fordításokban.*

Álljon itt végül az első fejezetnek egy alternatív változata:

A járható út

nem az örök ÚT,

a mondható név

nem az örök név.

Ha neve nincs:

Ég, Föld kezdete;

ha neve van:

a dolgok szülője.

A vágytalan

látja a csodát;

a vágy:

a dolgok sorát.

Egy a gyökér,

csak más a szó.

Együtt:

mélység, titok,

kapu –

homályba nyitó.

*

A mű első sorain túljutva a fordítónak már "csak" a Tao te king amúgy megszokottnak tekinthető nehézségeivel kellett szembenéznie: egy-egy kifejezés többféle, sokszor zavarba ejtően eltérte jelentésével, értelmezésével; továbbá olyan problematikus helyekkel, ahol nyilvánvaló a szövegromlás – mindezekhez

különböző helyesbítési és újraértelmezési javaslatokat adnak a régebbi és újabb kiadásuk, fordítások, kommentárok.

"Csak" a megszokott nehézségek – nos ez a "*csak*" nagyon is megérdemli az idézőjelet. Bárki, aki összehasonlítja néhány európai változatot, láthatja a lényeges eltéréseket egy-egy hely különböző fordításai között. S nemcsak a műfordításuknál, ahol az ilyesmit akár a fordítói szabadság számlájára is írhatnánk, hanem a legkiválóbb európai és kínai tudósok nem költői, hanem filológiai hűségre törekvő verziói közt is.

Jelen változat fordítója munkáját elsősorban olyan művelt nem-szakember olvasóknak (general reader) szánta, akik a világirodalom, világ-filozófia e klasszikus művével magyarul szeretnének megismerkedni. S mivel aligha vitatható, hogy a mű költői mű, igyekezett azt nyelvileg is méltó, költői formában átnyújtani.

A problematikus helyekkel kapcsolatos filológiai kérdésekben szó sem lehetett önálló, originális véleményről – a tartalmi megértés a legkiválóbb szakemberek megoldásainak összevetésén alapult. Ahol és amennyiben a műfordító végül is eltért forrásaitól, ott és annyiban már neki kell viselnie a felelősséget. Mindenesetre: a szöszerinti pontosság és a hűtlen hűség közötti választás dilemmáiban sokszor igencsak nehéz volt a döntés.

Munkám során elsősorban a következő művekre támaszkodtam:

Wing-tsit *Chan*: Source Book in Chinese Philosophy. Princeton, 1963.

Ellen M. *Chen*: The Tao Te Ching. A New Translation with Commentary. St. Paul, 1989.

Lao-Tse: Tao-Te-King. Übersetzung, Einleitung und Anmerkungen von Günther *Debon*. Stuttgart, 1961.

Laotse: Tao Te King. Die Seidentexte von Mawangdui... Herausgegeben von Hans-Georg *Miller*. Frankfurt am Main, 1995.

Arthur *Waley*: The Way and its Power. A Study of the Tao Te Ching and Its Place in Chinese Thought. New York, 1958.

Laotse: Tao Te King. Das Buch des Alten vom Sinn und Leben. Aus dem Chinesischen verdeutscht und erläutert von Richard *Wilhelm*. Düsseldorf-Köln, 1957.

Esetenként fontos segítséget kaptam még a következő művekből:

Lao-Tzu: Te-Tao Ching. Translated from the Ma-wang-tui Texts, with an Introduction and Commentary, by Robert G. *Henricks*. New York, 1993.

Lao Tzu: Tao Te Ching. Translated with an Introduction by D. C. *Lau*. Harmondsworth, 1963.

The Book of Lao Zi. English Translation by He Guanghu, Gao Shining, Song Lidao and Xu Junyao... based on *Ren Jiyu's Book of Lao Zi – a Modern Chinese Translation*. Beijing, 1993.

Laudse: Daudedsching. Aus dem Chinesischen übersetzt und herausgegeben von Ernst Schwarz. Leipzig, 1970.

Lao-Tse: Tao Te King. Aus dem Chinesischen übersetzt und kommentiert von Victor von Strauss. Bearbeitung und Einleitung von W. Y Tonn. Zürich, 1959.

Kínai filozófia. Ókor. Második kötet. Válogatta, fordította, a bevezetéseket és jegyzeteket írta Tőkei Ferenc. Budapest, 1964.

Tanulással szolgáltak továbbá a következők fordításai is (bár egy-két esetben inkább csak negatíval):

Stephen Addiss és Stanley Lombardo, Ágner Lajos, Julius Evola és Franco de Fraxino (Evola olasz fordításának magyarra ültetése), H. Federmann (szép, goethei-klasszicista ihletésű költői verzió terminológiai ballasztokkal – minden jel szerint Weöres is forgatta), Hatvany Bertalan, Francois Huang és Pierre Leyris (nagyon szép francia változat), James Legge, Lin Yutang, Stephen Mitchell, Erwin Rousselle, Stojits Iván, Alexander Ular, J. G. Weiss, Richard Wilhelm (1923).

Külön szeretnék megemlékezni két magyar Tao te king-ről: Weöres Sándoréről és Karátson Gáboréről. Weöres lenyűgöző műfordítói életművének fontos darabja az 1958-ban megjelent *Az Út és Erény* könyve. Ez évtizedeken át végigkísért; fordításomban szinte lehetetlen volt teljesen függetlenítenem magamat tőle.

Karátson Gábor kötete 1990-ben látott napvilágot, majd lényegesen átdolgozott, bővített kiadásban 1997-ben. Kísérő tanulmányának számos gondolata nemzetközi összehasonlításban is figyelemre méltó. Különösen a bővített második kiadás segített néhány összefüggés jobb megértésében. Fordításom hangvétele azonban egyértelműen inkább Weöres Sándor költői-fordítói világához áll közelebb.